ՄԻԱՅՆ ԿՈՆՍՏՐՈՒԿՏԻՎ, ԱՐԴԱՐԱՑԻ ԼՈՒԾՈՒՄ

Դա է Լեռնային Ղարաբաղում և նրա շուրջ իրադրության նորմալացման գլխավոր պայմանը

Նոյեմբերի 18-19-ը Մոսկվայում տեղի ունեցավ ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի պլենումը: Պլենումում ելույթ ունեցավ կոմերիտմիության Լեռնային Ղարաբաղի մարզային կոմիտեի առաջին քարտուղար Մ. Ց. ՄՈՒՍԱՅԵԼՅԱՆԸ: Ընթերցողներին ենք ներկայացնում նրա ելույթը:

Հարգելի ընկերներ: Ես իմ պարտքն եմ համարում, Լեռնային Ղարաբաղի կոմերիտականների և երիտասարդության առջև իմ պարտքը՝ ՀամԼԿԵՄ Կենտրոնական կոմիտեի անդամներին, պլենումում բոլոր ներկա գտնվողներին տեղեկացնել այն բարդ իրադրությանը, որ ստեղծվել է մեր մարզում, առավել ևս, որ Վիկտոր Իվանովիչ Միրոնենկոյի զեկուցման մեջ էլ խոսվեց ազգամիջյան հարաբերությունների պրոբլեմների մասին:

Հայ և ադրբեջանական ժողովուրդների հարաբերությունների իսկական նորմալացումը ուղղակի կախվածության մեջ է գտնվում Լեռնային Ղարաբաղի հետագա ճակատագրի ճիշտ լուծումից:

Լեռնային Ղարաբաղում և նրա շուրջը տեղի ունեցող իրադարձությունների լուրջ վերլուծությունը ինձ հանգեցրել է այն խորին համոզման, որ դրա համար միայն մի ուղի կա, պրոբլեմի միայն մի լուծում, այն է՝ Լեռնային Ղարաբաղի անհապաղ դուրսբերումը Ադրբեջանական ՍՍՀ կազմից, և, եթե ներկայումս ուրիշ տարբերակներն անհնար են, ապա՝ մարզի ենթարկումը կենտրոնական կառավարությանը:

Իմ ասածների կտրականությունը ամենից առաջ որոշվում է նրանով, որ ես չեմ տեսնում մեկ այլ, թեկուզ ինչ-որ չափով ընդունելի լուծում: Իսկ պրոբլեմի լուծման առաջարկված տարբերակի համար առկա է քաղաքական ծանրակշիռ հիմք՝ մարզի բնակչության ճնշող մեծամասնության կամքը, որը հաստատվել է ժողովրդական դեպուտատների՝ մարզի բոլոր մակարդակների սովետների կողմից:

Այսպիսի լուծումը արդարացի կլիներ բոլոր առումներով. և՛ պատմական, և՛ լենինյան ազգային քաղաքականության առումով, որի հիմնական սկզբունքն է ազգերի ինքնորոշման իրավունքը: Եվ, վերջապես, այդպիսի լուծումը կհամապատասխաներ վերակառուցման ոգուն, որը հեղափոխական վերափոխումներ է կատարում ոչ միայն մեր հասարակության տնտեսական ու սոցիալական ոլորտներում, այլ՝ ազգամիջյան հարաբերություններում:

Նրանք, ովքեր կողմնակից են, որ ղարաբաղյան հարցը այս անգամ էլ կոնստրուկտիվ լուծում չգտնի և շարունակի երկու ժողովուրդների միջև որպես լարվածության լուրջ օջախ մնալ, հենվում են անհիմն պատճառաբանությունների վրա:

Օրինակ, վերջին ժամանակներս ինչ-որ մեկը հնարել և շատերն էլ կրկնում են դա, որ Հայկական ՍՍՀ-ին Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման համար շարժումը կոռումպացված խմբերի ձեռքի գործն է: Հավատացնո՛ւմ եմ ձեզ, որ այս արտահայտությունը հասկանալի չէ՛ ղարաբաղցուն: Դեռ ավելին, այն վիրավորում է մարզի հայ բնակչությանը, որը ազնվորեն ու բացեիբաց հայտնել է իր կամքն ու իղձերը:

Մեկ ուրիշ օրինակ: Ս. թ. մարտի 21-ին «Պրավդա» թերթը «Հույզեր և բանականություն» հոդվածում գրել է. «Որպես կանոն, Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանին հանձնելու մասին հարցը բարձրացվել է այն պահերին, երբ Հայաստանի որոշ ղեկավարների ձեռնտու է եղել հասարակայնության ուշադրությունը շեղել տնտեսական և սոցիալական բազմաթիվ չլուծված հարցերից, կուսակցական կազմակերպությունների աշխատանքի ոչ պիտանի ոճից ու մեթոդներից»:

Իմ կարծիքով, սա դասական օրինակ է այն բանի, թե ինչպես կարելի է սովետական ընթերցողին հեռու պահել ճշմարտությունից: Թույլ եմ տալիս ինձ այդ հոդվածի հեղինակների «ինտերնացիոնալ» խմբին հարցնելու. գոնե՞ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմը 1921 թվականին նույնպես այդ մղումներով է առաջնորդվել, երբ 1921 թվականի հունիսի 16-ի իր որոշմամբ բողոքարկել է Լեռնային Ղարաբաղը Ադրբեջանի կազմի մեջ մտցնելու մասին ՌԿ(բ)Կ Կենտկոմի Կովկասյան բյուրոյի 1921 թվականի հուլիսի 5-ի որոշումը:

Ծագում է նաև այսպիսի հարց. ինչպե՞ս վարվել Լեռնային Ղարաբաղի ազգությամբ ադրբեջանցի բնակիչների, նրանց հոգսերի ու կարիքների հետ: Նախ՝ կկամենայի նշել, որ այս հարցը նորինվել է իրադրության բարդացման մեջ շահագրգռված մարդկանց կողմից, իսկ մարզի ազգությամբ ադրբեջանցի բնակիչներն իրենք այսպիսի հարցադրում չեն արել: Չէ՞ որ 7 ամսվա ընթացքում մարզում տեղի ունեցած իրադարձությունների ժամանակ Լեռնային Ղարաբաղում ապրող ազգությամբ ադրբեջանցի մարդկանց հանդեպ թույլ չի տրվել ամենաչնչին անհարգալից վերաբերմունք անգամ: Նույնիսկ սումգայիթյան ողբերգությունից հետո էլ նրանց նկատմամբ վերաբերմունքը չի փոխվել: Եվ միայն հայ բնակչության վերաբերյալ կոպիտ սադրանքները հանգեցրին ազգությամբ ադրբեջանցի անձանց հանդեպ հակաիրավական գործողությունների: Երկրորդ՝ 65 տարվա ընթացքում մարզի ադրբեջանական բնակչության նկատմամբ հաստատված վերաբերմունքը ցույց է տալիս, որ ինքնավար մարզում նրանց ճակատագրի համար անհանգստանալը զուրկ է ամեն տեսակի հիմքից, հակառակ դեպքում այդ ժամանակաշրջանում նրա թիվը մարզում չէր ավելանա 30 հազարով, կամ՝ 5 անգամ: Իսկ այդ նույն ժամանակամիջոցում հայ բնակչությունը չի հասել նույնիսկ մարզի կազմավորման տարում իր ունեցած մակարդակին:

Ընկերնե՛ր: Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմի ծագումը և սրումը ունի իր օբյեկտիվ բացատրությունը: Ադրբեջանական ՍՍՀ կազմի մեջ ինքնավար մարզի մտնելու պահից ի վեր, և դա շարունակվում է մինչև այսօր, փորձեր են արվել ապացուցելու երկրամասի պատմական պատկանելությունը Ադրբեջանին, ապացուցելու, որ ղարաբաղցի հայերը՝ հայեր չեն, դրանով իսկ կոպտորեն ոտնահարելով մեր ազգային զգացմունքները:

Այսօր արդեն ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ, որ հանրապետության կողմից ինքնավար մարզի իրավունքները սահմանափակվել են մինչև վերջին սահմանը: Երբեմն բանը հասել է աբսուրդի: Ահա մի պատկերավոր օրինակ: Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի մասին օրենքի քննարկման և ընդունման ընթացքում այդպես էլ չհաջողվեց անվան մեջ կամ օրենքի տեքստում մատնանշել, որ այն հայկական ինքնավար մարզ է: Օրենքի մեջ բառ անգամ չկա ինքնավար մարզի լեզվի մասին: Ադրբեջանական ՍՍՀ հանրապետական մարմինների կողմից խոչընդոտներ են սարքվել Հայկական ՍՍՀ-ի հետ ինքնավար մարզի հոգևոր և մշակութային առնչությունների զարգացման ճանապարհին: Տասնամյակներով չեն լուծվել հեռուստառադիոհաղորդումների հարցերը, խիստ գրախոսություն է սահմանված եղել Հայաստանից ստացվող գրականության և կինոնկարների նկատմամբ:

Լեռնային Ղարաբաղում տեղի ունեցող իրադարձությունների հենց ընթացքը, Հայկական ՍՍՀ-ին վերամիավորվելու մասին մարզի բնակչության պահանջի նկատմամբ Ադրբեջանական ՍՍՀ ղեկավարության վերաբերմունքը համոզում են, որ միակ ելքը մարզը Ադր. ՍՍՀ ենթակայությունից հանելն է:

Հիմնազուրկ է նաև դիտարկվող պրոբլեմը որպես երկու հանրապետությունների միջև տարածքային, հողային վեճեր ներկայացնելը: Այսպիսի մոտեցման դեպքում բանը աբսուրդի է հասնում: Ստացվում է, որ տարածքային հարցի քողարկումով առաջիկայում ևս պահպանվելու է միութենական հանրապետության թելադրանքը ինքնավար ազգային փոքրամասնության, կամ նույնիսկ, մի ամբողջ ժողովրդի հանդեպ: Իսկ թե ինչի կարող է հանգեցնել դա, երևում է մեր մարզի օրինակից: Ստեղծվել է մի իրավիճակ, երբ հայ ժողովրդի ամբողջական մի հատվածի ինքնորոշման հարցը կախված է ադրբեջանական ժողովրդից. ուզենա կհամաձայնվի, չի ուզենա՝ չի համաձայնվի: Սա աննորմալ բան է, հակասում է սոցիալիզմի էությանը և, առհասարակ, առողջ բանականությանը: Չէ՞ որ, երբ ՍՍՀՄ սահմանադրության 72-րդ հոդվածը միութենական հանրապետությանը տալիս է ՍՍՀՄ-ի կազմից ազատորեն դուրս գալու իրավունք, նկատի չի առնվում հանրապետության դուրս գալը՝ իր տարածքը ՍՍՀՄ սահմաններում թողնելով:

Խոսելով Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմի արդարացի լուծման ուղիների մասին, կկամենայի վկայակոչել Վ. Ի. Լենինին: Բայց մինչ այդ բերեմ երկու պատմական փաստ: Գ. Կ. Օրջոնիկիձեն դեռևս 1921 թվականի հունիսին, ընդօծելով Հայաստանի հետ Լեռնային Ղարաբաղի միացման անհրաժեշտությունը, ասել է. «Ղարաբաղյան հարցը սովետական հանրապետությունների պատվի հարցն է և այն պետք է լուծել հենց այն իմաստով, որպեսզի դա լինի վերջին անգամ»:

1920 թվականի հուլիսին Գ. Վ. Չիչերինը հեռագրեց Գ. Կ. Օրջոնիկիձեին. «Մեզ բազմիցս հայտարարել են, թե իբր Ադրբեջանին հանձնելու փոխարեն մեր ժամանակավոր օկուպացիոն իշխանության ներքո Ղարաբաղի և Զանգեզուրի մնալը կպառակտի սովետական իշխանությունը Բաքվում: Հաղորդեցեք պարզ ու կոնկրետ, թե ինչու՞մն է գործը:

Եթե խոսքը վերաբերում է ազգայնամոլ- մուսուլմանների բռնանվաճողական ձգտումների թողտվությանը, ապա դա վատ քաղաքականություն է»:

1920 թվականի հուլիսի 7-ին ՌԿ (բ)Կ Կենտկոմի քաղբյուրոն Վ. Ի. Լենինի նախագահությամբ հրահանգ-որոշում ընդունեց Կովկասում վարվող քաղաքականության մասին: Նրանում, մասնավորապես, 8-րդ կետում պարտականություն էր դրվում Կովկասում աշխատող կոմունիստների վրա. ռուսական զորքերի կողմից զբաղեցված վիճելի տարածքների բնակչությանը բացատրել, որ այդ տարածքները մեր զորքերի կողմից զբաղեցված են ժամանակավոր, ազգամիջյան կոտորած թույլ չտալու համար, որ այդ տարածքների պատկանելության մասին հարցը վճռվելու է Ռուսաստանի ներկայացուցչի նախագահությամբ խառը հանձնաժողովի կողմից, «ընդ որում խառը հանձնաժողովը առաջնորդվելու է բնակչության էթնիկական կազմով և նրա կամքով»: Վ. Ի. Լենինի այս խոսքերը, իրավամբ, կարելի է համարել պատվիրան՝ Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմի վերաբերյալ: Մնում է միայն առաջնորդվել նրանով:

Ընկերնե՛ր: Գուցե ձեզանից մեկնումեկին տարօրինակ թվա, որ իմ ելույթում ես բացարձակապես կանգ առա Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմի և նրա լուծման ուղիների վրա: Ամբողջ բանը նրանում է, որ ազգամիջյան հարաբերությունների նորմալացումը, տվյալ դեպքում հայ և ադրբեջանական բնակչության հարաբերությունների, կախված է նրա լուծումից: Հավատացնում եմ ձեզ. սա ուլտիմատում չէ: Սա այն ճշմարտությունն է, որից մենք չենք կարող հեռանալ: Ուզում ենք տեսնել, թե ոչ, բայց Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմը գոյություն ունի ռեալ: Եվ միայն նրա արդարացի լուծումը կարող է խսկապես նորմալացնել դրությունը: Քանի որ այն կհամապատասխանի ինչպես հայ, այնպես էլ ադրբեջանական ժողովուրդների իրական շահերին:

Ընկերնե՛ր: Իսկական ինտերնացիոնալիզմը, հավանաբար, ոչ թե լոզունգների մեջ է, այլ նրանում, որ մենք կարողանանք հասկանալ միմյանց ցավը, կարողանանք օգնության հասնել եղբոր նրա համար դժվարին ժամին: